
ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ

УДК 37.01

Валентина Стрілько

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ЗРОБИТИ УКРАЇНСЬКІ ШКОЛИ УКРАЇНСЬКИМИ

Питання української національної школи далеко не нове. Видатні педагоги України Софія Русова, К. Ушинський, Г. Ващенко, М. Стельмахович та інші звертали особливу увагу на наповнення навчального процесу українським змістом, формування ґрунтовних знань про Україну, її мову, історію, культуру. Так, К. Ушинський зауважував, що суттєва відмінність західного виховання від нашого полягає в тому, що людина європейська не лише освічена, але навіть без відповідної освіти завжди має більше знань про свою Батьківщину, її мову, літературу, історію, географію, політичне і фінансове становище, а українці мало що знають про свою рідну державу [8]. Незнання України в Україні можна вважати головною причиною вкрай низької національної самосвідомості українців, відсутності в них національної самоповаги та зростаючих економічних і політичних викликів. Нашу українську школу навряд чи можна назвати українською, навіть ту, де викладання ведеться українською мовою. Бо справді українською школою може бути лише та школа (як вища, так і загальноосвітня), де весь навчально-виховний процес наповнений українським змістом. Його відсутність у радянські часи допомогла сформувати “нову спільність – радянський народ” – народ без національних ознак.

Проголошена незалежність України зобов’язувала з радянського народу виплекати і сформувати український народ. Цю відповідальну і важливу місію повинна була, в першу чергу, виконати нова українська національна школа, наповнена українським змістом освіти, українською суттю, українським вихованням. Наслідком цієї роботи мало б бути нове покоління, яке з гордістю говорило б: “я є українець грузинського походження”, “я є українець російського походження”, “я є українець єврейського походження”.

І формула, де на першому місці стоїть усвідомлення власного громадянства, а на другому – його походження, поєднує все: патріотизм, любов до Укра-

їни, до тих національностей, які в ній проживають, міжнаціональні дружні стосунки, мир, злагоду, внутрішню гармонію кожного громадянина України.

Природним правом кожного без винятку народу мати свою національну школу. Про це говорили педагоги різних верств, у тому числі К. Ушинський [8].

Як же право українського народу мати свою українську національну школу реалізується в Україні?

Спробуємо бодай поверхнево проаналізувати деякі освітні нормативно-правові державні акти: “Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти”, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України № 1392 від 23 листопада 2011 року [1], Концепцію літературної освіти (Наказ Міністерства освіти і науки України № 58 від 26.01.2011) [4], проект Концепції мовної політики, рекомендований Міністерством освіти і науки України для обговорення [6].

Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти жодним чином не спирається на засади національно-патріотичного виховання. У цьому документі практично відсутній український компонент, навіть в освітній галузі (“Мови та літератури”), яка є першорядною для плекання національної свідомості.

Недопустимим у Державному стандарті базової та повної загальної середньої освіти є об’єднання вивчення української мови з мовами національних меншин.

У такому варіанті освітніх програм мови і літератури автори хитро уникнули чіткого формування акцентів українського змісту освіти, пріоритету вивчення української літератури й української мови, адже “утвердження за допомогою засобів мови і літератури національних і загальнолюдських цінностей” стосується всіх літератур, які вивчаються у школі.

Жодної тези стосовно України, української літератури, української мови як головних складових українського змісту освіти, мети та завдань освітньої галузі “мови і літератури” немає! А це майже три з половиною аркуші друкованого тексту. Такий антиукраїнський документ пройшов всі необхідні узгодження і був затверджений Постановою Кабінету Міністрів України № 1392 від 23 листопада 2011 р.

Не менш небезпечними, на нашу думку, для формування українського патріотизму учнівської молоді є в запропонованому варіанті історичний компонент освітньої галузі “суспільствознавство”, де записано: “Метою навчання історії в загальноосвітній школі є формування в учнів ідентичності та почуття власної гідності у результаті осмислення соціального та морального досвіду минулих поколінь, розуміння історії та культури України в контексті історичного процесу” [1].

Тут також побоялися написати, що метою навчання є формування української ідентичності, а замінили на просто “ідентичності”, а метою цього компоненту є не знання історії та культури України, а “розуміння історії та культури України” у контексті історичного процесу. Що означає термін “розуміння”? Погодження на трактування історії України у вигідному для деяких держав варіанті?

Автори не подумали про те, що хтось їх може записати: “А яку ж саме ідентичність буде формувати школа в незалежній Україні?”

Метою суспільствознавчого компоненту є: “створення умов для розвитку особистості компетентного, **активного, ... члена європейської і світової спільноти**, що здатний сприймати й ефективно відповідати на сучасні індивідуальні та суспільні виклики і загрози” [1]; **“формування загальнолюдських моральних цінностей**, основними змістовними лініями суспільствознавчого компонента є людина в суспільно-політичній сфері, людина в соціальній сфері, людина у правовій сфері, людина в економічній сфері, людина в культурно-духовній сфері” [1].

Отже, в українських школах головною метою є виховання космополітів, адже, за словником іншомовних слів, “космополіт або громадянин світу – послідовник ідеології космополітизму, що заперечує інтереси своєї батьківщини, патріотизм і проголошує перевагу інтересів людства над інтересами окремих народів” [7]. А “космополітизм – ідеологія, яка закликає відмовитися від національного суверенітету національних традицій і культури задля абстрактного і нереалістичного поняття вселюдської культури і традицій” [7].

У меті та завданнях освітньої галузі “мистецтво” також жодним словом не згадується українське мистецтво. Все прописано так, ніби українського мистецтва взагалі не існує і ніколи не було.

Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів, що є додатком до Державного стандарту, також вільні від основних складових українського змісту освіти й українського національно-патріотичного виховання молоді.

Неприпустимими є подача вивчення історії України у контексті світової історії, що позбавляє можливості розстановки належних акцентів вивчення цієї важливої для формування української нації навчальної дисципліни.

У **Концепції літературної освіти** (Наказ міністерства освіти і науки України від 26. 01. 2011 № 58) [4] виховні акценти зміщені, навіть небезпечні, оскільки підводять до усвідомлення української мови та літератури як другорядних, закріплюючи колоніальний статус і фіксує колоніальні травми минулого у свідомості нових поколінь.

Незважаючи на те, що багато положень Концепції літературної освіти вельми слухні та надзвичайно актуальні у контексті сучасної освіти (вивчення літератури відбувається на основі принципів, які стали базовими у викладанні філологічних дисциплін у середній школі багатьох країн Європи: компаративності, що “дає змогу розкрити загальні закономірності літературного процесу і водночас неповторну своєрідність творів різних народів”; діалогізму, що “актуалізує розвиток зв’язного мовлення школярів”, “сприяє формуванню читацьких компетенцій”); цілісного підходу тощо), “Концепція” залишається антиукраїнською за суттю. Під вивіскою “демократизму” категорично нав’язується вивчення російської літератури як окремої, а не складової частини “світової” літератури, що нічим не вмотивовано і недопустимо.

У документі йдеться про стратегію “гармонійного співіснування” української літератури в колі не просто літератур світу, а передовсім російської літератури, якій надано особливий статус: “Особлива роль належить при цьому російській літературі як художньо-словесному надбанню, у тісній взаємодії з яким протягом декількох століть формувалася українська література, а також з урахуванням того місця, яке займає російська література у загальнолюдській системі духовно-культурних цінностей” [4].

Глобалізаційні виклики ХХІ ст., як засвідчують дослідження європейських учених-соціологів, не лише руйнують економіки окремо взятих країн, нищать національну ідентичність, уніфікуючи людство, але й несуть загрозу дегуманізації постмодерного суспільства. І якщо в розвинених європейських країнах ініціюють контрверсійні спроби захистити духовні пріоритети, то в Україні процеси дегуманізації, нищення української ідентичності загрозливо наростають. Сьогодні прагнення української інтелігенції зберегти національні засади буття все частіше наштовхуються на спротив провладних структур, їх небажання відійти від постколоніального малоросійського мислення і побачити Україну модерною європейською державою. Такими настроями позначені більшість важливих документів, затверджених в останні роки МОН України, у тому числі Концепція літературної освіти. Чиновники від освіти (в обхід поважних науковців, які брали участь у роботі над Концепцією) виокремили особливу (чи не месіанську!) роль російської літератури у становленні всіх інших літератур, а надто української. І як тут не послатися на драматичну поему Лесі Українки “Орґія” і не згадати про “Рим, який ходив до Греції у школу по науку”. Як тут не наголосити, що велика культура Росії починалася від стін Києво-Могилянської Академії! Чи пам’ятають про це укладачі “Концепції”?

Помітною у “Концепції літературної освіти” стає спроба ідеологічного тиску. Явище схоже на пострадянський синдром! Чи не тому з Програм з

української літератури були вилучені українські автори, які дозволили собі безсторонньо відгукнутися про Росію чи Москву? Йдеться про В. Барку, Олега Ольжича, Олену Телігу та ін. Викликає подив і добір прізвищ російськомовних поетів, уведених до цієї Програми.

Однобічне, смішне і недолуге тлумачення: “Українська література плекає любов до мови і звичаїв українців, в конкретно-образній формі доносить до читача інформацію про своєрідність українських традицій та культури” [4]. А де українська історія, де доля і місія української нації? Де її ДУША? Не помітили цього в українській літературі?

І як розуміти: “Світова література прилучає дітей до **загальнолюдських цінностей**, виховує толерантне ставлення до різних народів, народностей, рас і культур”? [4] А українська література хіба цього не робить? І що це за розмінне поняття “загальнолюдські цінності”? Згадаймо за словником, що це головна ознака космополітизму. А де **НАЦІОНАЛЬНІ цінності**? Де **НАЦІЯ**? У Концепції літературної освіти ці поняття відсутні.

Всюди неодноразово підкреслюються як принципи літературної освіти толерантність, мультикультуралізм тощо. І ніде не йдеться про те, що література формує і виховує насамперед громадянина української держави, національно свідомого і гордого за свій український народ.

Викликає суттєві зауваження і проект **Концепції мовної освіти** [6], розроблений Міністерством освіти і науки України. У вступній частині Концепції цілком слушно окреслено вплив глобалізації на гуманізацію освіти, ґрунтовно доведено актуальність цього нормативного документа, проте не сформульовано чітко його мету (яку підмінено поняттям “мета вивчення мов”, що викликає додаткові зауваження) стосовно місця української мови як державної. У Концепції не наведено визначення термінів, якими послуговуються автори тексту: державна мова, рідна мова, іноземна мова, мова меншин тощо. Привертаємо увагу і на некоректність використання не встановленої на законодавчому рівні категорії “мовні меншини”, що не вживається ані в європейських правових актах, ані в національному законодавстві України, на відміну від традиційного терміна “національні меншини”. Не відповідає Конституції України пропоноване “Концепцією” визначення російської мови як “мови міжнаціонального спілкування”. Не є зрозумілою доцільність наголошення на цьому в проекті Концепції мовної освіти, що повинна орієнтуватися, насамперед, на потреби української держави та суспільства. Сумнівною є юридична техніка абзаців “Концепції” стосовно характеристики ролі української та російської мов в Україні. Структура та стилістична специфіка кожного з абзаців сприяють принципово відмінному і навіть протилежному сприйняттю обох зазначених мов, що порушує ви-

могу однозначності у сприйнятті рівнозначних понять і категорій. Не є виправданим відображення тези про багатонаціональність України: “Україна є полікультурною і багатонаціональною державою”, адже в Україні, за останнім переписом населення та соціологічними дослідженнями її національного складу, проживає майже 80 відсотків українців [5].

Залишається незрозумілим, з якої причини з’явився проект Концепції мовної освіти в Україні і чому зміст цього документа кардинально протилежний “Концепції державної мовної політики”, затвердженої Указом Президента України №161/2010 від 15 лютого 2010 року [3], який до сьогодні не відмінений?

Відповідь на це питання міститься в самому проекті міністерської Концепції мовної освіти в Україні: “Актуальність нової Концепції мовної освіти зумовлена необхідністю перегляду мети, змісту і структури мовної освіти з переходом на 11-річний термін навчання” [6].

Абсурдне обґрунтування, адже завдання щодо вивчення державної української мови мають бути однакові як впродовж 12, так і протягом 11 років навчання.

Український національний компонент виховання найвиразніше має втілюватися у змісті навчальних дисциплін, їх методичному забезпеченні.

Гуманітарні предмети для цього мають ширші можливості, ніж точні науки. Але і в державних стандартах освіти, і в концепції літературної освіти та проекті концепції мовної освіти український національний компонент відсутній.

У цьому випадку всім причетним до системи освіти і виховання в Україні важливо зрозуміти, що “Національне виховання – це не те, що може бути або може й не бути; це першооснова демократичних засад освіти і виховання, першооснова поваги держави до самої себе” [2].

Від архіважливості усвідомлення проблем українського національного виховання прямо залежить поступальний висхідний розвиток України та її незалежне майбутнє.

Отже, всі проаналізовані у цій статті нормативно-правові акти потребують докорінного і суттєвого доопрацювання на користь Української держави.

Посилання:

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів в Україні № 1392 від 23 листопада 2011 р. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>
2. Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні. — К. : Школяр, 1997. — 151 с.

3. Концепція державної мовної політики. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/10486.html>
4. Концепція літератури і освіти. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.mon.gov.ua/images/files/doshkilna-crednya/serednya/baza/58.doc
5. Про кількість та склад населення України за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>
6. Проект концепції мовної освіти. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.osvita.ua/doc/files/news/132/13252/Concept_L_education.doc
7. Сучасний словник іншомовних слів / Скопенко О. І., Цимбалюк Т. В. — К. : “Довіра”, 2006. — 789 с.
8. Ушинский К. О необходимости сделать русские школы русскими // Ушинский К. Собрание сочинений. — М., 1974. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.OCR Biografia.Ru>

References (transliterated and translated):

1. Derzhavnyi standart bazovoi i povnoi zahalnoi serednoi osvity, zatverdzhenyi postanovoiu Kabinetu Ministriv v Ukraini № 1392 vid 23 lystopada 2011 r. (State Standard for basic and secondary education, approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine № 1392 from November 23, 2011). [Electronic resource]. — Mode of access : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>
2. Kontseptualni zasady demokratyzatsii ta reformuvannia osvity v Ukraini (Conceptual framework of democratization and educational reforms in Ukraine). Kyiv: Schoolboy, 1997, 151 p.
3. Kontseptsiiia derzhavnoi movnoi polityky (The concept of state language policy). [Electronic resource]. — Mode of access: <http://www.president.gov.ua/documents/10486.html>
4. Kontseptsiiia literatury i osvity (The concept of literature and education). [Electronic resource]. — Mode of access : www.mon.gov.ua/images/files/doshkilna-crednya/serednya/baza/58.doc
5. Pro kil'kist' ta sklad naseleण्या Ukrayiny za pidsumkamy Vseukrayins'koho perepysu naseleण्या 2001 roku. (On the number and composition of the population of Ukraine in National Census of 2001). — [Electronic resource]. — Mode of access : <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>
6. Proekt kontseptsii movnoi osvity (The draft concept of language education). [Electronic resource]. — Mode of access : http://www.osvita.ua/doc/files/news/132/13252/Concept_L_education.doc
7. Suchasnyi slovnyk inshomovnykh sliv (The modern dictionary of foreign words) / Skopenko O. I., Tsybaliuk T. V. Kyiv, 2006, 789 p.
8. Ushins'kiy K. O neobhodimosti sdelat' russkie shkoly rus'kimi // Ushins'kiy K. Sbranie sochinenij (On the need to make the Russian school Russian // Collection of works. Moscow, 1974. — [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.OCR Biografia.Ru>

Стаття надійшла до редакції 22.10.2013

В. Стрилько

О необходимости сделать украинские школы украинскими

В статье анализируются утвержденные в 2011 г. Кабинетом Министров Украины государственные стандарты базового и полного общего среднего образования, Концепция литературного образования, утвержденная Приказом Министерства образования и науки Украины и проект Концепции языкового образования, рекомендованные Министерством образования и науки Украины для обсуждения на предмет наличия в них украинского содержания образования и украинских принципов национально-патриотического воспитания. Автор делает обоснованный вывод о том, что в этих до-

кументах отсутствует украинский дух, украинское содержание образования и воспитания, а главные воспитательные ориентиры этих нормативно-правовых актов направлены на формирование общечеловеческих ценностей, является главным признаком космополитизма. Также автор считает неоправданным и даже вредным для Украинского государства в государственных стандартах базового и полного общего среднего образования объединение украинского языка и литературы с языками национальных меньшинств, а истории Украины – с мировой историей.

Ключевые слова: украинское содержание образования, украинское национально-патриотическое воспитание, государственные стандарты базового и полного общего среднего образования, Концепция литературного образования, проект Концепции языкового образования, космополитизм, общечеловеческие ценности.

V. Stril'co

On the Need to Make Ukrainian Schools Ukrainian

The article analyzes State standard of secondary education approved in 2011 by the Cabinet of Ministers of Ukraine, the Concept of literary education approved by the Ministry of Education and Science of Ukraine and the draft Concept of language education recommended by the Ministry of Education and Science of Ukraine for discussing. The aim of the analysis is to find Ukrainian educational contents and Ukrainian principles of national and patriotic upbringing in them. The author makes a reasonable conclusion that these documents lack Ukrainian spirit and Ukrainian contents of education, and the main upbringing targets of these normative legal acts are aimed at creating universal human values, which is the main feature of cosmopolitanism. The author also considers the merger of the Ukrainian language and literature with the languages of national minorities, and the history of Ukraine with world history in the State Standard of secondary education to be unwarranted and even harmful to the Ukrainian state.

Key words: Ukrainian educational contents, Ukrainian national and patriotic upbringing, State Standard of secondary education, Concept of literary education, draft Concept of language education, cosmopolitanism, universal human values.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Г. П. Васянович